

УДК 6 (07) + 338.43 (07)

Юрій Ковальчук кандидат педагогічних наук, доцент кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ФЕРМЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається актуальність формування готовності старшокласників до фермерської діяльності на сучасному етапі розвитку суспільно-економічних відносин в Україні. Аналізуються погляди провідних науковців, які досліджували проблеми навчально-виховного процесу, визначені суперечності, що мають місце у процесі формування готовності старшокласників до фермерської діяльності та запропоновані шляхи їх розв'язання.

***Ключові слова:** готовність до фермерської праці, підготовка старшокласників, професіограма, рефлексія, модель трудової діяльності, технологічна підготовка, трудове навчання, трудове виховання, трудова діяльність, професійне становлення.*

Літ. 5

Юрий Ковальчук кандидат педагогических наук, доцент кафедры технико-технологических дисциплин, охраны труда и безопасности жизнедеятельности Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТ СТАРШЕКЛАСНИКОВ К ФЕРМЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧЕБНО-

ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрывается актуальность формирования готовности старшеклассников к фермерской деятельности на современном этапе развития общественно-экономических отношений в Украине. Анализируются взгляды ведущих ученых, которые исследовали проблемы учебно-воспитательного процесса, определены противоречия, имеющие место в процессе формирования готовности старшеклассников к фермерской деятельности и предложены пути их решения.

***Ключевые слова:** формирование готовности к фермерскому труду, подготовка старшеклассников сельской школы, профессиограмма, рефлексия, модель трудовой деятельности.*

Yuriy Kovalchuk, Ph.D.,(Pedagogic) docent of technical and technological disciplines, health and life safety Uman state Pedagogical University by Paulo Tychyna

FORMATION OF READINESS HIGH SCHUOOL PUPILS OF FARMER ACTIVITIES TO EDUCATIONAL PROCESS OF VILLAGE SCHOOL

The article deals with the relevance of formation to readiness of high school pupils a farmers at the present stage to socio-economic relations in Ukraine. Analyzes the views of leading scientists who have pupils the problem of educational, process, by contradiction, that there are in the process of readiness to seniors farming activities and proposed solutions.

***Key words:** formation of farmers' willingness to work, preparing high school pupils in village schools, reflection, model work.*

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин та нових форм господарювання в агропромисловому комплексі, розвиток фермерства, створення сприятливих умов для розкриття творчого потенціалу сільського

трудівника – далеко не повний перелік актуальних проблем, в успішному вирішенні яких значна роль належить сільській школі. Вони обумовлюють необхідність підвищення ефективності трудової підготовки учнів сільської школи, зокрема – формування у них готовності до фермерської праці. Це викликано об'єктивною потребою у підготовці працівників нової генерації, здатних не лише до ефективної праці у даній сфері матеріального виробництва, але й готових пристосуватися до динамічних умов ринкової економіки.

Значні можливості у розв'язанні зазначених вище завдань має технологічна підготовка учнів. При цьому слід зазначити, що попередні дослідження за даною проблематикою не в повній мірі дозволяють розв'язувати сучасні завдання сільської школи в частині формування готовності учнів до фермерської праці.

Теоретичне обґрунтування принципів та структури процесу підготовки сільських школярів до фермерської професійної діяльності є однією з необхідних умов оновлення навчально-виховної роботи у сільській загальноосвітній школі і є передумовою відродження в Україні землеробських традицій, підвищення рівня сільськогосподарського виробництва.

Аналіз існуючого в Україні стану формування у сільських школярів готовності до фермерської праці призвів до виділення у цьому процесі цілого ряду суперечностей.

Перша суперечність пов'язана з невідповідністю між правильно сформульованою на соціальному рівні загальною метою організації відповідного процесу в сільській школі та тими завданнями, які поставлені в діючих навчальних програмах з трудового навчання старшокласників.

Друга суперечність полягає в тому, що процес формування у сільських школярів готовності до фермерської діяльності повинен повністю відповідати цілям і завданням які постають перед фермерами.

Цілісний підхід до розробки такого змісту вимагає врахування всіх його структурних компонентів, а не тільки їх частини, як це має місце в діючих програмах з трудового навчання (там враховані такі структурні компоненти, як знання, вміння та навички).

Основний напрям розробки змісту освіти має бути орієнтований на забезпечення готовності учнів до фермерської діяльності, розвиток їх професійних та особистісних якостей – інтеграцію всіх компонентів як актуальних цілісностей однієї складної специфічної системи.

Третя суперечність має пряме відношення до основних вимог організації процесу підготовки старшокласників до фермерської діяльності. Йдеться про неповну відповідність тих принципів, якими керуються вчителі з трудового навчання як організатори відповідної підготовки, потребам якісного професійного становлення учнів.

Шляхи розв'язання цієї суперечності слід шукати в оптимальному поєднанні методологічних підходів до визначення принципів формування у сільських школярів готовності до фермерської праці.

Цілісний та особистісно-орієнтований методологічні підходи є провідними для проектування основних вимог до організації процесу фахової, зорієнтованої на професію фермера, підготовки старшокласників сільської школи.

Мета статті – розробити систему формування у старшокласників сільської школи готовності до фермерської діяльності, як цілісну сукупність взаємопов'язаних педагогічних дій, які спрямовані на створення умов для емоційного переживання учнями цінностей фермерської діяльності як особистісних та охарактеризувати принципи стимулювання і корекції цього процесу.

Аналіз досліджень та виклад основного матеріалу.

Методологічним підґрунтям для визначення принципів формування у сільських школярів готовності до фермерської діяльності є й система

головних вимог до забезпечення якісного трудового виховання в загальноосвітній школі, які обґрунтували А. Макаренко і В. Сухомлинський.

Це насамперед такі вимоги А. Макаренка до організації трудового виховання, як включення школярів у певне виробництво матеріальних цінностей і колективну працю. Відповідними провідними вимогами, сформульованими В. Сухомлинським, слід вважати такі: формування особистості школяра в трудовій діяльності як засобі його загального розвитку; всебічне розкриття можливостей навчання й виховання для усвідомлення учнями людинотворчого розвивального характеру простої праці; формування в учнів моральних цінностей у праці на основі народних трудових традицій, народної педагогіки; надання звичайним трудовим операціям суспільного значення; формування у школярів готовності до праці в єдності з прагненням присвятити їй усе життя; поєднання повсякденної праці учнів з їх науково-дослідною роботою; систематичне створення умов для поєднання кожним вихованцем у праці зусиль розуму і рук; забезпечення посильності, неперервності, постійності праці школярів, різноманітності її видів.

Ядро концепції становить система наступних принципів формування у сільських школярів готовності до самостійної фермерської праці.

1. Принцип формування в учнів готовності до фермерської діяльності в процесі організації їх професійного самовизначення.

Організація процесу професійного самовизначення школярів є підґрунтям для формування у них передусім психологічного компонента готовності до виконання функцій фермера. За результатами професійного самовизначення учнів здійснюється їх практична і моральна підготовка до фермерської діяльності.

2. Принцип спрямованості процесу підготовки учнів до фермерської праці на внутрішнє прийняття ними духовних і професійних цінностей як

особистісних в їх цілісній єдності.

Реалізація вказаного принципу починається з проектування такої професіограми фахівця-фермера, провідне місце в якій займають духовні цінності (чесність сільського трудівника, любов до рідної землі і людей, прагнення допомогти односельцям, почуття гордості за свій народ-трудівник, за належність до творців матеріальних благ і добробуту всієї України, доброта, порядність, єдність слова і справи, віра в ідеали добра та їх перемогу в оновленій Україні, надія на відродження і процвітання сільськогосподарського виробництва в регіоні, на щасливе життя мешканців села і всіх українців, здатність до моральної позиції у трудовій діяльності та громадському житті, здатність до забезпечення творчого характеру фермерської праці, здатність до професійного самовдосконалення).

У професіограмі фахівця-фермера моральні характеристики його професійної діяльності необхідно поєднувати з функціональними (знаннями, вміннями, якостями, необхідними фермеру для виконання конкретних функцій у сільськогосподарському виробництві та суспільному житті).

Спрямованість процесу безпосередньої підготовки школярів до фермерської діяльності на формування в них системних і функціональних компонентів відповідної готовності насамперед залежить від цілей та змісту програми спеціального професійно орієнтованого навчального процесу.

Забезпечення цієї спрямованості є її результатом конструювання педагогами системи навчально-виробничих задач, яка відіграє роль засобу цілісного розвитку готовності школярів до фермерської праці, її системних і функціональних характеристик. Моделювання та розв'язання навчально-виробничих задач системно-функціональної спрямованості поєднується з аналізом виробничих ситуацій під час роботи у фермерських

господарствах.

3. Принцип інтеграції змісту спеціальної фахової підготовки майбутніх фермерів зі змістом основ самоосвіти й самовиховання, української народної культури сільськогосподарського виробництва, сучасного менеджменту, маркетингу та правознавства у сфері організації й ведення фермерського господарства.

Зміст фахової підготовки сільських школярів до фермерської праці (знання, вміння, навички, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-вольового ставлення до фермерської праці, досвід регуляції самопідготовки до неї) інтегрується на основі наступних принципів структурування його компонентів: проблемності, фундаменталізації, наступності, системності, варіативності, призначення, ефективності. Перелічені принципи були обґрунтовані І. Козловською для випадку інтеграції знань учнів професійно-технічної школи [3].

Якість реалізації принципів структурування компонентів змісту підготовки учнів сільської школи до фермерської праці залежить від врахування педагогом вимог до фахівця-фермера, мети та функцій інтеграції змісту відповідної підготовки.

4. Принцип систематичного педагогічного забезпечення рефлексії професійного становлення старшокласників як майбутніх фермерів.

Професійне становлення майбутнього фермера слід розглядати як багатоплановий складний (зі специфічною структурою і змістом) процес формування особистості школяра як суб'єкта фермерської діяльності та життя в цілому, провідними факторами якого є його активність і рефлексія.

Поняття “рефлексія” (від лат. reflexio – повернення назад) привертає пильну увагу представників різних галузей наукового знання. За результатами дослідження І. Семенова, воно аналізувалося філософами в онтологічному аспекті як здатність індивіда зосереджуватися на змісті власних думок та абстрагуватися від усього зовнішнього, тілесного

(Р. Декарт, Г. Лейбніц та ін.), у методологічному – як модальність категорій пізнання (І. Кант та ін.), а у логіко-гносеологічному – як особливе джерело знання, внутрішній досвід, побудований на свідченнях органів почуттів (В. Лекторський, Дж. Локк, А. Ракітов, І. Фіхте та ін.) [5].

При формуванні психологічної готовності школярів до ведення фермерського господарства, з нашої точки зору, передусім треба спиратися на положення щодо рефлексії професійного становлення, які є результатами дослідження М. Варбан [2]. У цьому плані суттєвим слід вважати визначення дослідницею рефлексії професійного становлення як здатності людини “виокремлювати, аналізувати, оцінювати, пізнавати, усвідомлювати свої можливості, особистісні та професійно важливі якості, різні боки своєї діяльності та розвитку як професіонала”. Під рефлексивністю вона розуміє самоствавлення особистості [2].

Педагогічне забезпечення рефлексії професійного становлення майбутніх фермерів треба здійснювати на основі результатів вивчення предметного, змістовного та операційного аспектів її структури, спираючись на позицію психологів щодо професійного становлення людини як розгортання і вдосконалення професійного життєствавлення.

Розвиток рефлексивності сільських школярів (їх професійного самоствавлення) передусім є результатом використання вчителями таких методик, в яких змодельовані дії самоаналізу, самооцінювання, самосинтезу.

Провідне місце серед відповідних методик належить аналізу учнями професійних ситуацій, пов’язаних з вивченням основ організації і ведення фермерського господарства”.

Аналізу школярами професійної ситуації обов’язково передуює настанова вчителя на визначення власних можливостей в розв’язанні питань сфери фермерського виробництва, проектування свого ідеалу фермера-трудівника, певних дій в ролі фермера, цілей професійного росту,

здійснення самоузагальнення досягнутих успіхів у професійному становленні тощо.

5. Принцип всебічного спрямування підготовки школяра до фермерської діяльності та його розвиток як цілісної особистості.

Повне розкриття можливостей процесу підготовки сільських школярів до фермерської діяльності для їх всебічного загального розвитку пов'язане з його цілісно-концептуальним проектуванням та прогнозуванням, яке спирається на результати психолого-педагогічної діагностики, та на дослідницьку активність вчителя. Okремо слід шукати розвивальні можливості навчальної програми, кожної її теми, уроку, всіх його компонентів, практичних занять, виробничої практики, виховних заходів професійного спрямування, сімейного виховання, учнівського колективу тощо.

Необхідним є синтез різних варіантів і підходів, який здійснює учитель протягом усього процесу педагогічного забезпечення професійного становлення школяра на підставі цілісного уявлення про нього.

Цілісна сукупність усіх взаємопов'язаних принципів є найефективнішим засобом організації вчителем системи формування у школярів психологічного, морально-етичного й практичного компонентів їх готовності до фермерської діяльності. Моделювання цього процесу – найкращий спосіб мати об'єктивне уявлення про нього на теоретичному рівні.

Вибір моделювання як теоретичного методу дослідження пояснюється його можливістю виділяти сутнісне в об'єкті, який вивчається.

Моделювання процесу формування в учнів сільської школи готовності до фермерської діяльності на засадах цілісного підходу повинна спиратися на модель фахівця-фермера. Модель трудової діяльності

фермера як певна абстракція виконує функцію орієнтира, що забезпечує своєрідну єдність змістового і процесуального боків підготовки школярів до неї.

Духовний (людинотворчий і культуротворчий) характер фермерської праці дає підстави для об'єднання у систему характеристики професіограми фахівця-фермера, його моральні і національно-значущі цінності з цінностями, важливими для особистісного розвитку. Вказана цілісна сукупність зазначених цінностей називається духовною, як така, що спрямована на забезпечення загальних потреб і фермера, і сучасного суспільства в неперервному розвитку.

Процес формування готовності учнів до фермерської трудової діяльності всебічно спрямований на усі компоненти представленої моделі фахівця-фермера. Його наукове забезпечення є складною теоретичною проблемою, розв'язання якої вимагає міцного методологічного підґрунтя, стрижнем якого є цілісний та особистісно-орієнтований підходи. При цьому особистісний підхід треба вважати ключовим методологічним принципом організації фахової підготовки старшокласників.

Найвагоміший внесок у розв'язання проблеми підвищення готовності сільських школярів до фермерської діяльності на особистісно-орієнтованій основі зробили І. Бех і В. Рибалка. Перший розробив загальну теоретичну базу особистісно-орієнтованого підходу в навчанні та вихованні [1], а другий визначив психолого-педагогічні та теоретико-методичні засади особистісного підходу у профільному навчанні старшокласників, тобто у сфері безпосереднього професійного самовизначення учнів [4].

Існуючі програми трудового навчання “омінають” шляхи перетворення практичних знань учнів в особистісні цінності, не передбачають формування у них емоційно-вольового ставлення до світу. Розв'язання цього протиріччя і вимагало моделювання підготовки школяра

до виконання функцій фермера.

Для досягнення цієї мети треба розв'язати два першочергових завдання – визначити структуру готовності учнів до самостійної фермерської праці і створити проект підвищення рівня цієї готовності у кожного сільського школяра. Першою найважливішою умовою методологічного плану є адекватність цієї структури моделі фахівця-фермера, а другою – визначення цілісних ознак процесу формування готовності школярів до фермерської праці.

Готовність сільського школяра до фермерської діяльності розглядається як складна якість його особистості, структурними компонентами якої є мотиваційний, змістовний, діяльнісний і оцінний.

При моделюванні процесу підвищення готовності сільських школярів до фермерської праці ціннісним орієнтиром стає модель фахівця-фермера, в якій передбачені всебічна і висока сформованість духовно-моральних і фахових якостей, важливих для виконання трудівником основних функцій спеціаліста, самоцінне ставлення до них і знань в галузі сільськогосподарського виробництва (таке самоцінне ставлення майбутнього фермера до відповідних знань і якостей є фундаментом смислотворчих мотивів професійного самовизначення і професійної самореалізації).

Висновки. З метою підвищення готовності школярів до фермерської праці необхідно визначити перспективні плани підготовки, які повинні бути поділені на далекі (оволодіння усіма компонентами вказаної готовності), відносно далекі (оволодіння вміннями та якостями, важливими для виконання основних функцій фермера) і близькі (опанування вміннями та якостями, необхідними спеціалісту-фермеру для здійснення конкретної функції). Існують три критичні етапи у досягненні учнем вказаних перспектив відповідної готовності. Перший – етап реалізації можливості перетворення у свідомості учня цінностей фермерської праці у особистісні,

другий – етап забезпечення мотивації самопідготовки (самоосвіти, самовиховання) до фермерської діяльності, а третій – етап оволодіння старшокласниками технологією самоформування певних професійних якостей.

Висловлені думки не претендують на вичерпне розв'язання розглянутої проблеми. Перспективними є дослідження єдності змісту, методів і форм виховання сільських школярів як майбутніх фермерів, оптимального зворотного зв'язку в процесі формування готовності школярів до виконання функцій фермера тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / Д.І. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Варбан М.Ю. Рефлексія професійного становлення в студентські роки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / М.Ю. Варбан. – К., 1999. – 18 с.
3. Козловська І.М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І.М. Козловська. – К., 2001. – 41 с.
4. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : автореф дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / В.В. Рибалка. – К., 1998. – 40 с.
5. Семенов И.Н. Психологическая рефлексия в организации творческого процесса мышления : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Семенов Игорь Никитович. – М., 1992. – 539 с.

Репозитарій УДНУ

Юрій Ковальчук: Поштова адреса 20300, вул. Залізнична 12 кв. 14
м. Умань Черкаська обл. Контактний телефон 068 815 82 97 E-mail
kovalchuk.yura@rambler.ru

Репозитарій УДШУ